

PERCEPCIA OSOBNOSTI PRACOVNÍKOV V OBLASTI INFORMAČNÝCH TECHNOLOGIÍ U VZORKY SLOVENSKÝCH A LITOVSKÝCH VYSOKOŠKOLÁKOV

VERONIKA ZIBRINYIOVÁ

Práca je venovaná sociálnopsychologickej problematike stereotypov v zamestnaní. Pozornosť sme sústredili na povolanie špecialistu v oblasti informačných technológií (IT). Konkrétne sledujeme rozdiely v pohľade vysokoškolákov na osobnosť IT špecialistu. Vzorku predstavovalo 159 respondentov dvoch národov: slovenskí (počet 83, priemerný vek 23,28 rokov) a litovskí študenti (počet 76, priemerný vek 22,05 rokov). Dáta boli získané prostredníctvom nami vytvoreného dotazníka. V pohľade slovenských a litovských študentov na osobnosť IT špecialistu sa podľa našich predpokladov vo väčšine prípadov rozdiely nevyskytovali. Domnievame sa, že tieto výsledky sú podmienené výraznou podobnosťou kultúr oboch národov.

Kľúčové slová: stereotypy; pracovné miesto; informačné technológie; Slovensko; Litva

Problematika percepcie jednotlivých zamestnaní je v súčasnosti skôr populárnou ako vedeckou témou. Napriek tomu sa však nazdávame, že skúmanie tejto oblasti má svoje opodstatnenie. Vnímanie jednotlivých povolání a ich držiteľov je v prvom rade vážnou témou. Ľudia majú tendenciu pristupovať k danému zamestnancovi podľa obrazu, ktorý si vytvorili na základe vlastných predchádzajúcich skúseností alebo skúseností iných. Tento obraz môže byť v množstve prípadov negatívny, čo následne znepríjemňuje prácu (a život) danému zamestnancovi.

Cieľovú skupinu našej práce predstavujú zamestnanci v oblasti informačných technológií (IT). Dôvodom výberu tejto skupiny bol najmä fakt, že aj napriek tomu, že je to jedno z najsúčasnejších, najvyčytenejších povolání a existuje množstvo zdieľaných predstáv o tzv. ITčkároch, podľa našich vedomostí sa dosiaľ týmto predstavám použitím vedeckých metód nevenovalo mnoho ľudí. Nasledujúca výskumná štúdia je jednou z častí diplomovej práce autorky.

Sociálna percepcia a stereotypy

Byron a Byrne (Pennington, 2000) definujú sociálnu percepciu ako proces, pomocou ktorého hľadáme porozumenie a pochopenie ostatných osôb. Pennington (2000) považuje sociálnu percepciu za tému, ktorá je tiež o formovaní dojmov, sociálnych schémach a sociálnych reprezentáciách. Sociálna percepcia je nevyhnutne spájaná so stereotypmi, takisto aj predsudkami a diskrimináciou.

Na základe mnohých zdrojov pokladajú Nelson, Acker a Manis (1996) stereotypy za presvedčenia alebo očakávanie ohľadom kvalít a charakteristík istých sociálnych skupín. Baron a Byrne (Pennington, 2000) definujú stereotypy ako presvedčenia, že všetci členovia istej sociálnej skupiny zdieľajú určité črty alebo charakteristiky. Stereotypy ignorujú rozlišovanie jednotlivých vlastností jednotlivca tým, že automaticky predpokladajú, že všetci jednotlivci patriaci do istej sociálnej skupiny majú rovnaké charakteristiky. Ako také, stereotypy reprezentujú obrovské zjednodušovanie nášho sociálneho sveta.

Zmeny v prístupe formovania stereotypov a prechod v dôraze výskumu od obsahu ku procesu prišli s akceptáciou myšlienky, že stereotypy sú prepojené s procesom kategorizácie. Táto myšlienka z veľkej časti pochádza z prác Tajfela (Brown, Turner, 2002), ktorý tvrdil, že pomocou osobných a kultúrnych skúseností, sa osobnostné dimenzie asociujú s klasifikáciou ľudí do skupín. Ak sa klasifikácia sociálnych skupín spája s kontinuálnou dimenziou, ako napríklad osobnostnou črtou, existuje tu tendencia zveličovať medziskupinové rozdiely na tejto dimenzii a minimalizovať vnútroskupinové (Brown, Turner, 2002).

Stereotypy sú zdieľané, t.j. viac ľudí v danom spoločenstve sa zhodne na tom, ktoré vlastnosti má určitá skupina ľudí. Obsahujú aspoň jeden identifikačný znak (kategoriálnu informáciu), ktorý je spoločný pre skupinu ľudí a na jeho základe sú všetkým príslušníkom spoločenstva pripísané ďalšie vlastnosti (Baumgartner, 2008). Rozoznávame auto-stereotypy a heterostereotypy.

Bezpochyby, stereotypy majú množstvo efektov na spoločnosť. Byť obeťou stereotypného úsudku nie je príjemné. Avšak z pohľadu vnímajúceho sú stereotypy užitočnou vecou. Ponúkajú jednoduchú a priamu cestu hodnotenia ľudí a umožňujú robenie rozhodnutí s minimálnou snahou. Inými slovami stereotypy existujú, lebo ponúkajú jednotlivcovi krátku a jednoduchú cestu porozumenia okolitého sveta (Locke, Johnston, 2001). V podstate sú teda stereotypy istou formou mentálnych skratiek, ktoré môžu, ale nemusia byť presné a platné.

IT špecialisti sú všade vo svete prevažne a disproporcionálne najmä mladí muži do veku cca 45 rokov. Zborník pod vedením autorky McMullin (2011) sa zaoberá dôsledkami veku a rodu v IT priemysle. V rámci projektu WANE (Workforce Aging in the New Economy) sa tím výskumníkov zaoberal tým, ako rod a vek ovplyvňujú pracovný život zamestnancov na typicky mladej mužskej pracovnej pozícii, teda na pozícii v IT oblasti. Prekvapením neboli výsledky v študovaných krajinách v rámci tohto projektu (Austrália, Kanada, Veľká Británia a USA), kde sa ženy porovnateľne viac ako muži vyjadrovali, že v ich súčasných aj predchádzajúcich zamestnaniach sa s nimi na základe rodu nepriaznivo zaobchádza(lo). Tieto ženy nielen že pracovali na riskantných IT pozíciách, ale takisto museli čeliť výzvam kvôli tomu, že sú ženy. Zhodne s národnými výsledkami, tieto ženy reportovali nižšie príjmy ako muži. Aj napriek týmto výzvam však ženy uvádzali viac-menej pozitívne percepcie ich platu, benefitov a bezpečnosti práce. Údaje z projektu WANE takisto vykazujú, že väčšina pracovníkov v oblasti IT má menej ako štyridsať rokov, iba 1–3 % majú okolo šesťdesiat rokov. Výsledky takisto ukázali, že mladší participanti viac ako starší uvádzali, že sa s nimi neférovou jedná na základe veku. Súhrnne môžeme povedať, že rod aj vek ovplyvňujú rôzne aspekty práce v IT oblasti. Čo vyvstáva, je komplexný obraz výhod a nevýhod, ktoré vyplývajú z toho či je pracovník muž alebo žena, či je starý či mladý, v súvislosti s riskantným a dynamickým zamestnaním (McMullin, Dryburgh, 2011).

Duerden Comeau (McMullin, Dryburgh, 2011) tvrdí, že IT priemysel je príkladom priemyselného sektoru, kde hranice národnej produkcie sú nejasné, kde firmy musia súperiť nielen o predaj produktov, ale aj o kvalifikovaných, relatívne dobre platených pracovníkov, kde práca je vnímaná ako nestála a nepredvídateľná. Veľké medzinárodné IT firmy ako napríklad IBM, Microsoft a Google dominujú v tomto priemysle, zamestnávajú celosvetovo tisíce zamestnancov a sú predmetom množstva výskumov v súvislosti s organizáciou práce.

IT profesionáli sú často predmetom negatívnych sociálnych stigiem. Tento negatívny pohľad vytvára ďalej negatívne stereotypy, ktoré sú na jednej strane všeobecne akceptované, no na druhej strane nie celkom presne vykresľujú pracovných život týchto zamestnancov (García-Crespo et al., 2009). O pracovníkoch v oblasti informačných technológií existuje v povedomí spoločnosti nespočetne veľa presvedčení. Rôzne humorné vyjadrenia naznačujú obraz typického informatika v očiach spoločnosti. Informatik býva vykreslený ako muž, fyzicky veľmi útlý, s bledou tvárou, s okuliarmi, oblečený v ne-moderných vestách prípadne tričkách s detskými motívmi. Často je prezentovaný ako spoločensky neobratný, s úzkym okruhom priateľov, so zmyslom pre humor, ktorému len málokto rozumie, osamelý, bez manželky/manžela, prevažnú väčšinu svojho času trávi v práci a ťuká do počítača nuly a jednotky. Stereotypné, až karikatúrne vnímanie IT profesionálov môže spôsobiť zníženie atraktivity povolania pre možných uchádzačov. Podobne, stereotypné predstavy mávajú aj manažéri v IT oblasti, čo môže spôsobiť veľké problémy pre IT pracovníkov, ale aj ich zamestnávateľov, keďže činnosti personalistov sú postavené na názoroch manažérov. Ak sú tieto činnosti postavené na neplatných obrazoch o IT profesionáloch, budú neefektívne a môžu vyústiť v negatívne dôsledky (Enns, Ferratt, Prasad, 2006). Preto je téma percepcie IT pracovníkov podstatná, je dôležité, aby manažéri vedeli posúdiť či je vnímanie založené na pravdivých údajoch alebo je nekriticky formované názormi ostatných.

Akbulut-Bailey (2009) postavil svoje skúmanie na práci autorov Joshi a Schmidt, ktorí sa zaoberali zisťovaním percepcií študentov o IT profesionáloch. Joshi a Schmidt použili, takisto ako v našej práci, otvorené otázky, čo Akbulut-Bailey hodnotí ako veľmi pozitívne, hlavne z dôvodu nízkej miery poznania a predchádzajúceho skúmania v tejto oblasti. Táto práca skúmala vnímanie IT pracovníkov pred a po absolvovaní úvodného IT kurzu. Na konci semestra vykazovali študenti lepšie pochopenie IT profesie. Aj keď popisovali IT profesionálov najmä v termínoch technických schopností, nezabudli ani sociálne, systémové a manažérske zručnosti. Študenti tiež pripisovali IT profesionálom viac maskulínnych čŕt a s nimi súvisiacich schopností. Literatúra naznačuje vnímanie IT pracovníkov ako šprtov, prevažne mužov, inteligentných, technicky orientovaných a postrádajúcich manažérske schopnosti. Avšak výsledky skúmania prekvapivo ukazujú prítomnosť stereotypov, ale v opačnom smere. Študenti nesúhlasili s tým, že IT pracovníci sú šprti, ani s tým, že muži v tomto povolani dominujú, alebo že by títo pracovníci boli príliš technicky orientovaní. Súhlasili s ponímaním IT špecialistov ako inteligentných a považovali ich za schopných v manažérskej oblasti. Autor tieto výsledky vysvetľuje tým, že študenti ako mladá generácia sú v dlhodobom kontakte s technológiami a takisto tým, že absolvovanie IT kurzu mohlo zmeniť ich negatívne percepcie.

Na záver tejto časti by bolo vhodné priblížiť, čo hovoria učebnicové zdroje o povolani IT pracovníka. Informatik nie je povolanie samo o sebe. Je to širší pojem spájajúci

niekoľko zamestnaní, ktorých spoločným menovateľom sú informačné technológie. Ako spojenie slov naznačuje, zjednodušene ide o technológie, ktoré sú určené na prenášanie informácií. Sofistikovanejšie povedané, informačné technológie ako veda sa primárne zaoberajú nadobúdaním, skladovaním, spracovaním a organizáciou dát. Takisto sa venujú rozsiahlemu šíreniu organizovaných a spracovaných dát z dôvodu ich používania jednotlivcami či organizáciami (Rajaraman, 2003). Teda v oblasti IT existuje niekoľko povolání. Medzi nich patrí napr. grafik, programátor, softvérový vývojár, webmaster či web dizajnér, rôzni technickí špecialisti, správcovia sietí a i.

Kultúra ako možný determinant zdieľaných predstáv

Keďže súčasťou našej práce je zisťovanie vplyvu národnosti (slovenskej a litovskej) ako nezávisle premennej na hodnotenie osobnosti a nárokov práce IT špecialistu, považujeme za významné v krátkosti priblížiť charakteristiky týchto dvoch národov. Aj na základe kultúrnych podobností či rozdielov môžeme ďalej predpokladať podobnosti alebo rozdiely vo výsledkoch nášho skúmania.

Podľa Hofstedeho modelu dimenzií kultúr vieme definovať slovenskú spoločnosť ako maskulínnu a individualistickú, Slováci bez problémov akceptujú, že moc je v krajine rozdelená nerovnomerne. Ľudia na Slovensku majú vysokú preferenciu vyhýbania sa neistote (majú radi stabilitu a predvídateľnosť), kultúra je skôr krátkodobo orientovaná (Hofstede, <http://geert-hofstede.com>).

V kultúrnom zmysle je Litva bližšie ku krajinám strednej ako severnej Európy, to však neznamená, že je typicky stredoeurópskou kultúrou (Nekrašas, 2003). Podľa Girniusa (Saulytis, 2008) litovský národ môže byť charakterizovaný ako národ sociálnych ľudí, inklinujú však k individualizmu (nie k tomu pravému západnému). Podľa Brazaitisa (Saulytis, 2008) sa Litovci snažia zachovávať rovnováhu medzi myslou a zmyslom, medzi intelektom a emóciami. Litovská kultúra si ctí jednoduchosť, váži si skôr myšlienku ako jej vonkajšiu formu.

Obe krajiny sú krajinami, ktoré boli pod silným sovietskym vplyvom, čo sa jednoznačne odráža na ich kultúre. O oboch krajinách sa zároveň hovorí aj ako o malých národoch s veľkou dušou a potenciálom. V oboch krajinách je prevládajúcim náboženstvom kresťanstvo. Druhým „náboženstvom“ v týchto krajinách je šport, na Slovensku hokej a v Litve je to basketbal. Ľudia oboch národov sú vo všeobecne zdieľaných predstavách pohostinní a mierumilovní. Preto na základe tejto zrejmej podobnosti kultúr predpokladáme, že významné rozdiely sa vo vnímaní osobnosti IT pracovníkov nevyskytnú.

Ciel, výskumné otázky a hypotézy

Cieľom našej práce je porovnať predstavy vysokoškolských študentov dvoch národov (slovenský a litovský) o zamestnancoch v oblasti IT. Výskumné ciele je možné pretransformovať do nasledujúcich výskumných otázok:

- Aká je prvotná asociácia spojená s pojmom IT pracovník v očiach slovenských a litovských vysokoškolských študentov?

- Aké sú najčastejšie osobnostné črty, ktoré slovenskí a litovskí vysokoškooláci pripisujú „typickému“ IT pracovníkovi?
- Existujú štatisticky významné rozdiely vo vnímaní IT pracovníka vzhľadom na národnosť respondentov?

Keďže náš výskum je exploratívno-komparatívny, hypotézu si dovoľujeme formulovať iba pre jeho komparatívnu časť:

H1: Vo vnímaní osobnosti IT pracovníka neexistujú vzhľadom na národnosť štatisticky významné rozdiely. Rozdiely nepredpokladáme, pretože, ako sme uviedli v teoretickej časti, kultúry oboch národností sú príbuzné.

Vzorka

Našu vzorku predstavovalo 159 respondentov, ktorých rozloženie vzhľadom na národnosť je nasledovné:

- Vysokoškolskí študenti slovenskej národnosti – ich počet je 83, priemerný vek 23,28 rokov. Z toho žien 23 a mužov 60. 35 % predstavovali študenti humanitných a sociálnych vied, 25 % technických vied (nie študenti informačných technológií), 21 % študenti ekonómie a manažmentu a 19 % študenti medicíny a prírodných vied.
- Vysokoškolskí študenti litovskej národnosti – ich počet je 76, priemerný vek 22,05 rokov. Z toho žien 24 a mužov 52. 48 % predstavovali študenti humanitných a sociálnych vied, 24 % študenti ekonómie a manažmentu, 20 % technických vied (nie študenti informačných technológií) a 8 % študenti medicíny a prírodných vied.

Pri výbere vzorky sme sa snažili o jej zrovnocenenie v rámci veľkosti v jednotlivých skupinách, rodu a aj veku. Celú vzorku predstavujú dospelí respondenti, pomer mužov a žien je v jednotlivých skupinách vzorky približne rovnaký.

Metodika

Ako metódu zisťovania údajov sme vytvorili dotazník. Tento dotazník je možné rozdeliť na tri časti. V prvej časti zisťuje informácie o veku, rode, univerzitu, ktorú respondenti navštevujú a študijný odbor, ktorý v súčasnosti študujú. Druhá časť pozostáva z otvorených otázok. Keďže zisťujeme vnímanie IT pracovníkov, otvorené otázky považujeme za vhodný nástroj zisťovania pohľadu ľudí. Respondenti majú voľnosť vyjadrovania, čo nám môže priniesť nové a nepredpokladané informácie. Prvá otázka sa týka toho, čo ľuďom napadne ako prvé, keď sa povie IT špecialista. Podstatou tejto otázky je zistiť do akých kategórií môžeme zaradiť prvotné myšlienky, teda či ich najprv napadne typická osobnostná vlastnosť alebo charakteristika práce, prípadne predmet spojený s prácou v oblasti informačných technológií. Druhá otázka je zameraná na typické osobnostné vlastnosti IT pracovníkov. Cieľom tejto otázky je identifikovať najčastejšie uvádzané kategórie osobnostných črt, ktoré respondenti pripisujú „typickému“ informatikovi. Tretiu časť dotazníka predstavuje 15 bipolárnych adjektív, ktoré reprezentujú osobnostné vlastnosti. Respondenti dané položky posudzovali na škále od 1 do 7.

Pre litovských študentov vysokých škôl bola vytvorená anglická verzia dotazníka. Dotazník bol zostavený na základe princípu „back translation“, následne bolo porozumenie finálnej verzie overené rodeným Austráľčanom.

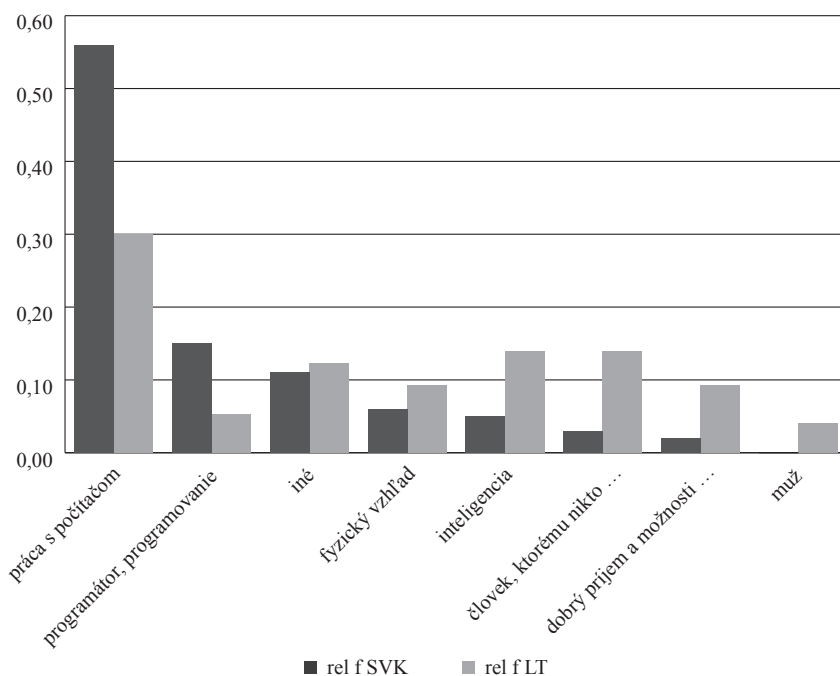
Položky dotazníka sú odvodené z teoretických zdrojov a zistení predchádzajúcich výskumov a na základe cieľov nášho výskumu. Položky sú upravené tak, aby neboli sugesívne, aby boli zrozumiteľné, presné a jednoznačné.

Výsledky

Výsledkovú časť je možné, na základe zvolenej metodiky, rozdeliť na tri časti.

a) Asociácie spojené s pojmom IT pracovník

Výsledky prvej otvorenej otázky boli kategorizované a zoradené podľa miery relatívnych frekvencií z celkového počtu odpovedí. Pýtali sme sa, čo respondentom ako prvé napadne, keď sa povie IT špecialista. Kompletný zoznam kategórií a im prislúchajúcich relatívnych frekvencií je zobrazený v Grafe 1. Slovenskí vysokoškooláci si pri slovnom spojení IT špecialista ako prvé vybavili najčastejšie prácu s počítačom (rel f = 0,57), resp. programátora a programovanie (rel f = 0,16). Litovskí vysokoškooláci si najčastejšie pri slovnom spojení IT špecialista vybavili prácu s počítačom (rel f = 0,30). V neposlednom rade si vybavili aj inteligenciu spojenú s týmto pracovníkom (rel f = 0,15), resp. človeka, ktorému nikto nerozumie (rel f = 0,15).

Graf 1 Grafické zobrazenie relatívnych frekvencií v otázke asociácií spojených s pojmom IT pracovník u slovenských a litovských vysokoškolských študentov

Následne sme z-testom pre testovanie významnosti rozdielov medzi dvoma nezávislými proporciami overovali štatistickú významnosť rozdielov v relatívnych frekvenciách medzi slovenskými a litovskými respondentmi. V Tab. 1 sú uvedené hodnoty testovacieho kritéria z a hladina štatistickej významnosti p_α ($p_\alpha \leq 0,05$). Štatisticky významné rozdiely boli zistené v kategórii „práca s počítačom“. Táto kategória bola najčastejšou odpoveďou v oboch skupinách vzorky, avšak viac ju uvádzali slovenskí respondenti. Odpoveď „programátor, programovanie“ uvádzali významne viac takisto slovenskí respondenti. Naopak kategórie „inteligencia“ a „človek, ktorému nikto nerozumie“ uvádzali častejšie litovskí respondenti. Tieto rozdiely boli na hladine štatistickej významnosti. V ostatných kategóriách sa štatisticky významné rozdiely nevyskytovali.

Tabuľka 1 Výsledky štatistického testovania významnosti rozdielov v otázke asociácií spojených s pojmom IT pracovník, medzi slovenskými a litovskými vysokoškólákmi

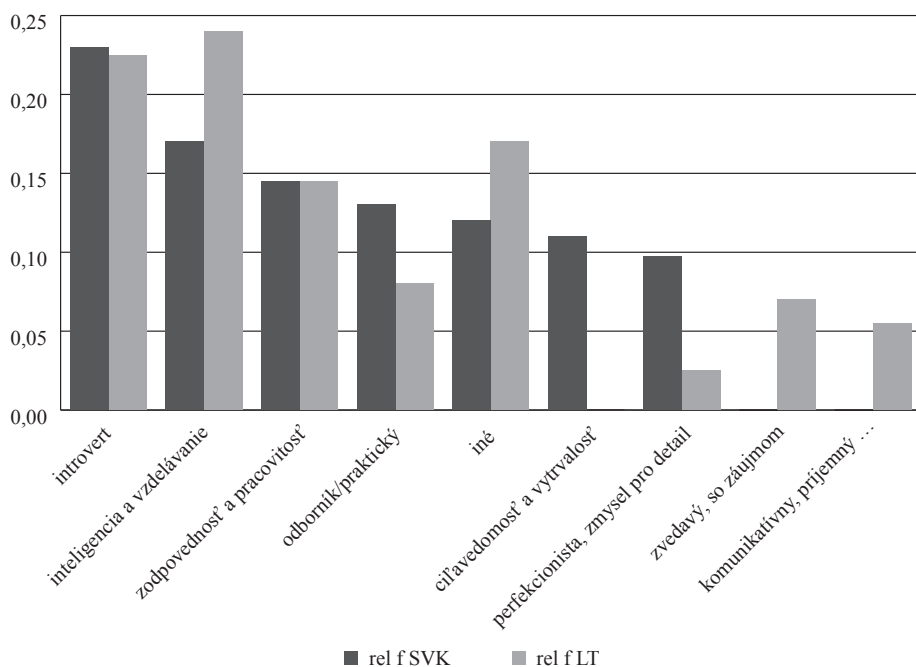
Asociácie spojené s pojmom IT pracovník	N SVK	rel f SVK	N LT	rel f LT	z	p
práca s počítačom	70	0,57	30	0,30	3,345	0,001*
programátor, programovanie	19	0,16	5	0,05	2,12	0,034*
iné	13	0,11	13	0,13	-0,449	0,653
fyzický vzhľad (okuliare, košeľa, divný účes)	7	0,06	9	0,09	-0,76	0,447
inteligencia	6	0,05	15	0,15	-2,08	0,038*
človek, ktorému nikto nerozumie	4	0,04	15	0,15	-2,414	0,016*
dobrý príjem a možnosti zamestnať sa	3	0,02	9	0,09	-1,854	0,064
muž	0	0,00	4	0,04	-1,827	0,068
Spolu	123	1,00	100	1,00		

* štatisticky významný rozdiel pri $p_\alpha \leq 0,05$

b) Vnímanie osobnostných čŕt typického IT špecialistu

Druhá otvorená otázka zistovala, aké osobnostné črty pripisujú respondenti typickému IT špecialistovi. Výsledky boli kategorizované a zoradené podľa miery relatívnych frekvencií z celkového počtu odpovedí. Slovenskí respondenti medzi nich zaraďovali najčastejšie introverziu (rel f = 0,23), ale aj inteligenciu a neustále vzdelávanie sa (rel f = 0,17), zodpovednosť a pracovitosť (rel f = 0,15). Litovskí respondenti medzi najcharakteristickejšie vlastnosti IT špecialistu zaraďujú inteligenciu a vzdelávanie (rel f = 0,24), hodnotia ho ako introverta (rel f = 0,22) a takisto uvádzajú zodpovednosť a pracovitosť (rel f = 0,15) ako jednu z jeho charakteristických čŕt.

Relatívne frekvencie sme opäť podrobili štatistickému testovaniu rozdielov medzi dvoma nezávislými proporciami (z-test; viď Tab. 2). Štatisticky významné rozdiely (na hladine významnosti $p_\alpha \leq 0,05$) sa vyskytli iba v menej frekventovaných kategóriách ako je „cieľavedomosť a vytrvalosť“, ktorú uvádzali iba slovenskí respondenti. A v osobnostných čŕtách „zvedavý, so záujmom“ a „komunikatívny, príjemný spoločník“, ktoré naopak uvádzali iba litovskí respondenti. V ostatných kategóriách sa štatisticky významné rozdiely nevyskytovali.

Graf 2 Grafické zobrazenie relatívnych frekvencií v otázke vnímania osobnostných črt typického IT špecialistu u slovenských a litovských vysokoškolských študentov

Tabuľka 2 Výsledky štatistického testovania významnosti rozdielov medzi vnímaním osobnostných črt typického IT špecialistu u slovenských a litovských vysokoškolákov

Osobnostné črty typického IT špecialistu	N SVK	rel f SVK	N LT	rel f LT	z	p
introvert	29	0,23	26	0,22	0,079	0,937
inteligencia a vzdelávanie	21	0,17	27	0,24	-1,071	0,284
zodpovednosť a pracovitosť	18	0,15	17	0,15	-0,003	0,998
odborník/praktický	17	0,13	9	0,08	1,092	0,275
iné	15	0,12	20	0,17	-0,906	0,365
cieľavedomosť a vytrvalosť	13	0,11	0	0,00	2,956	0,003*
perfekcionista, zmysel pre detail	12	0,10	3	0,03	1,818	0,069
zvedavý, so záujmom	0	0,00	8	0,07	-2,374	0,018*
komunikatívny, príjemný spoločník	0	0,00	5	0,05	-2,117	0,034*
Spolu	125	1,00	115	1,00		

* štatisticky významný rozdiel pri $p \leq 0,05$

c) Obraz IT pracovníka na škále bipolárnych adjektív

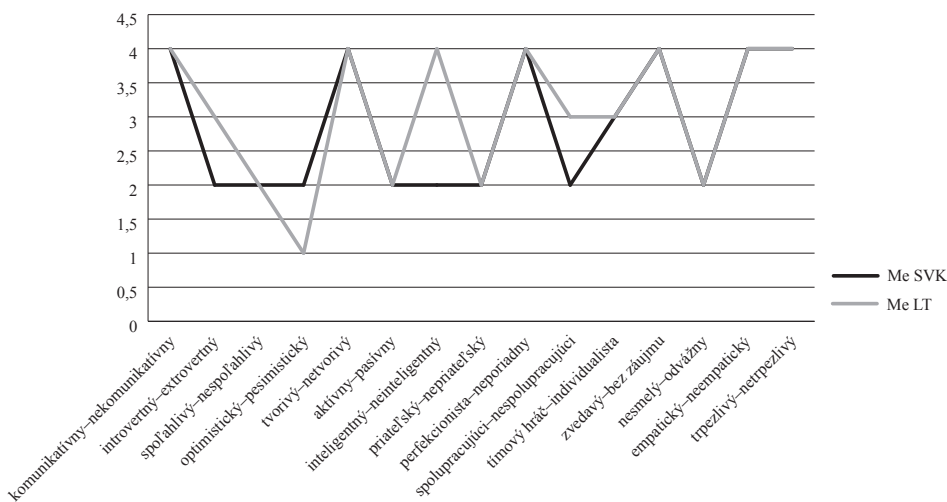
Odpovede na položky v bipolárnych škálach sme analyzovali neparametrickým Mann-Whitney U testom z toho dôvodu, že použitá škála nie je čistá intervalová škála. Výsledky U-testu vzhľadom na národnosť uvádzame v Tab. 3.

Podľa našich predpokladov uvedených v hypotéze H1 sa medzi slovenskými a litovskými vysokoškolskými študentmi štatistické rozdiely vo vnímaní osobnosti IT špecialistu nevyskytovali v 14 z 15 položiek. Jediný štatisticky významný rozdiel je v položke č. 7 inteligentný–neinteligentný. Medián (na stupnici od 1 do 7) pre slovenských vysokoškolákov v tejto položke je 2 a pre litovských 4. Z toho vyplýva, že slovenská časť vzorky považuje IT špecialistov za inteligentných, v porovnaní s nimi uvádzajú litovskí študenti prevažne stredné hodnoty na rozmedzí medzi inteligentný a neinteligentný. Tento výsledok predstavuje nesúlad s výsledkami obsahovej analýzy, kde litovskí respondenti uvádzali inteligenciu ako jednu z typických vlastností IT špecialistu. V ostatných položkách sa štatisticky významné rozdiely nevyskytovali. Slovenskí aj litovskí študenti považujú IT pracovníkov za približne rovnako introvertných (Medián SVK = 2; Medián LT = 3), za spoľahlivých (2; 2), optimistických (2; 1). Považujú ich za prevažne aktívnych (2; 2), priateľských (2; 2). Hodnotia ich ako skôr spolupracujúcich (2; 3), považujú ich za prevažne tímových hráčov a za skôr nesmelých (2; 2). V otázkach komunikatívnosti, tvorivosti, perfekcionizmu, záujmu, empatie a trpezlivosti neuvádzali respondenti jednoznačné odpovede (4; 4). Hodnoty mediánov sú graficky zobrazené v Grafe 3.

Tabuľka 3 Zisťovanie významnosti rozdielov vo vnímaní osobnostných čŕt IT pracovníkov u slovenských a litovských vysokoškolských študentov pomocou U-testu

č.	Položka	N SVK	Me SVK	Mo SVK	N LT	Me LT	Mo LT	U	Z	pa
1.	komunikatívny–nekomunikatívny	83	4	5	76	4	5	2978,5	-0,615	0,538
2.	introvertný–extrovertný	83	2	2	76	3	2	3068,5	0,306	0,76
3.	spoľahlivý–nespoľahlivý	83	2	1	76	2	2	3115,5	-0,138	0,89
4.	optimistický–pesimistický	83	2	1	76	1	1	2870,5	-1,037	0,3
5.	tvorivý–netvorivý	83	4	4	76	4	4	3107	-0,17	0,865
6.	aktívny–pasívny	83	2	2	76	2	1	2650	-1,828	0,068
7.	inteligentný–neinteligentný	83	2	1	76	4	4	1874,5	-4,8	0,000*
8.	priateľský–nepriateľský	83	2	1	76	2	1	2977	-0,656	0,512
9.	perfekcionista–neporiadny	83	4	4	76	4	4	3122	-0,114	0,909
10.	spolupracujúci–nespolupracujúci	83	2	2	76	3	1	2620,5	-1,895	0,058
11.	tímový hráč–individualista	83	3	1	76	3	3	2605	-1,928	0,054
12.	zvedavý–bez záujmu	83	4	2	76	4	5	2790,5	-1,276	0,205
13.	nesmelý–odvážny	83	2	1	76	2	1	2830,5	-1,154	0,249
14.	empatický–neempatický	83	4	4	76	4	4	2888	-0,934	0,35
15.	trpezlivý–netrpezlivý	83	4	4	76	4	4	2656,5	-1,763	0,078

* štatisticky významný rozdiel pri $p \leq 0,05$

Graf 3 Grafické zobrazenie mediánov v otázkach týkajúcich sa osobnostných črt IT špecialistu vo vnímaní slovenských a litovských vysokoškolákov

Diskusia

Ciele, ktoré sme si v úvode výskumu stanovili sa nám vo veľkej miere podarilo naplniť. Ponúkame komplexný obraz osobnosti IT pracovníka v očiach slovenských a litovských vysokoškolských študentov. Zároveň sme tieto dva pohľady medzi sebou porovnali.

Asociácie spojené s pojmom IT pracovník priniesli u oboch národností podobné výsledky. Podstatnou informáciou je, že sa respondenti (slovenskí aj litovskí) najčastejšie zamerali na prácu s počítačom. Aj keď je pravda, že IT pracovníci pracujú primárne s počítačmi, informačné technológie ako také predstavujú aj iné prostriedky (napr. telekomunikačné). Domnievame sa preto, že v tomto smere by bola potrebná väčšia informovanosť študentov. V tejto kategórii „práca s počítačom“ bol síce rozdiel medzi slovenskými a litovskými respondentmi štatisticky významný, avšak u oboch vzoriek bola táto kategória uvádzaná na prvom mieste. Ako druhé najčastejšie uvádzali slovenskí vysokoškoláci programátora, resp. programovanie, čo predpokladáme, že je dôsledkom všeobecnej popularity a známosti tohto typu IT zamestnania. Ďalšie štatisticky významné rozdiely boli v kategóriách „inteligencia“ a „človek, ktorému nikto nerozumie“, ktoré litovskí respondenti uvádzali častejšie. Výsledok však aj napriek svojej štatistickej významnosti, nie je z hľadiska početnosti v praxi natoľko podstatný.

V otázke týkajúcej sa vnímania osobnostných črt IT špecialistu sa slovenskí aj litovskí vysokoškoláci zhodli v prvých troch najčastejšie uvádzaných odpovediach. Rozdiel bol iba v ich poradí. Slovenskí respondenti považujú za typickú črtu IT špecialistu to, že je introvert, zatiaľ čo litovskí uvádzajú inteligenciu a vzdelávanie. V druhej najčastejšie uvádzanej kategórii je to práve naopak. Výrazné rozdiely v ponímaní typických osobnostných črt IT pracovníka teda nepozorujeme. Štatisticky významné rozdiely sa vyskytli iba v menej početných kategóriách („cieľavedomosť a vytrvalosť“, „zvedavý, so záujmom“ a „komunikatívny, príjemný spoločník“). Domnievame sa, že zistená štatistická význam-

nost' môže vyplývať z toho, že dané kategórie odpovedí uvádzala iba jedna časť vzorky, kým druhá nie.

Výsledky našej práce porovnáваме aj s výsledkami predchádzajúcich obdobných výskumov. Akbulut-Bailey (2009) sa vo svojej práci takisto venoval stereotypom, ktoré zdieľajú študenti o IT profesionáloch. Zhodne s našimi výsledkami, študenti hodnotili IT pracovníkov ako inteligentných. Aj keď v našej práci neboli otázky kladené priamo s možnosťami odpovede, podobne s výsledkami spomínanej práce študenti neuvádzali vo veľkej miere, že toto povolanie predstavujú prevažne muži, ani že IT profesionáli sú šprti (ang. geek and nerd) či prehnane technicky orientovaní. Naši respondenti – vysokoškolskí študenti sa súčasne vyjadrovali, že IT pracovníci nemajú dostatočnú schopnosť efektívnej komunikácie. Efektívna komunikácia je spojená s vhodnými manažérskymi schopnosťami. Respondenti v práci Akbuluta-Baileyho práve naopak uvádzali, že IT pracovníci majú dobrú úroveň manažérskych schopností. Práca španielskych autorov García-Crespo et al. (2009) takisto ukázala, že názory študentov sú významne riadené stereotypmi. Najmä, obdobne ako v našej práci, stereotypom nespooločenskosti, ale aj izolácie IT špecialistov. Študenti v ich práci tiež významne hodnotili požiadavky zamestnania na inteligenciu. V tomto zmysle, najmä kompetencie ako analýza a syntéza, riešenie problémov či kreativita boli respondentmi hodnotené ako najviac užitočné. Schopnosť pracovať samostatne bola hodnotená ako najvýznamnejšia, zatiaľ čo schopnosť tímovej práce ako menej významná. U nás respondenti, práve naopak, uvádzali, že IT špecialisti sú skôr tímovými hráčmi ako samostatnými jednotkami.

Súhrnne by sme mohli napísať, že študenti v našej vzorke bez ohľadu na národnosť zdieľajú stereotypný pohľad najmä v hodnotení komunikatívности a emocionality IT pracovníkov. Konkrétnejšie, slovenskí vysokoškolskí študenti najmä v zmysle hodnotenia inteligencie IT pracovníkov, ale tiež uvádzajú introverziu ako jednu z typických vlastností, čo obdobne súvisí s nižšou schopnosťou komunikácie. Litovskí vysokoškooláci, podobne ako slovenskí, zdieľali niektoré sociálne stereotypy. Hodnotili IT špecialistu ako človeka, ktorému len málokto rozumie, ktorý je vysoko inteligentný, má schopnosť logického a analytického myslenia a je introvert. Zaujímavosťou však je, že aj keď litovskí respondenti v otvorených otázkach uvádzali inteligenciu ako typickú vlastnosť IT špecialistu, v bipolárnej škále uvádzali stredné hodnoty inteligencie ako osobnostnej črty typického IT špecialistu. Domnievame sa, že tento výsledok má na svedomí najmä tzv. chyba centrálnej tendencie.

Ako je teda z výsledkovej časti zjavné, rozdiely medzi slovenskými a litovskými vysokoškolskými študentmi vo vnímaní osobnosti IT špecialistu sa vyskytujú len v malej miere. Na základe teoretických poznatkov o oboch kultúrach bol teda náš predpoklad podporený výsledkami. Kultúry oboch krajín majú podobnú históriu, tradície aj prevládajúce náboženstvo, čo pravdepodobne spôsobuje aj podobnosť vo výsledkoch.

Pri pohľade na výsledky nás teda zaujala otázka, prečo študenti nezdieľajú aj iné stereotypy bežné v spoločnosti, ako je napr. typický fyzický vzhľad IT špecialistu, mužský rod či jeho označenie ako šprta. Prikláňame sa k názoru autora Akbuluta-Baileyho (2009), ktorý tieto výsledky vysvetľuje tým, že študenti ako mladá generácia sú v dlhodobom kontakte s technológiami. Takisto absolvovali počas svojho štúdia niekoľko IT kurzov, čo mohlo zmeniť ich negatívne percepcie.

Perspektíva ďalších výskumov je podľa nášho názoru veľká. Vhodné by bolo konfrontovať pohľady študentov so sebaaponímaním konkrétnych IT pracovníkov. Podobné štúdie je

možné realizovať takmer vo všetkých zamestnaniach. Ľudia zdieľajú predstavy o väčšine zamestnaní, resp. o tých zamestnaniach, s ktorými mali niekedy v živote skúsenosť, preto je rozmanitosť uskutočniteľného výskumu v tejto oblasti vysoká. Ďalej je možné porovnávať predstavy držiteľov rôznych povolání medzi sebou. Ak zostaneme v téme informačných technológií, je vhodné zisťovať napr. aké predstavy zdieľajú manažéri o IT pracovníkoch. To by mohlo prispieť k lepšiemu vzájomnému porozumeniu zamestnancov, a tým pádom aj lepšej pracovnej atmosfére. Pretože v súčasnosti sa množia výskumy, ktoré poukazujú na problémy v komunikácii a riadení IT pracovníkov manažermi. „IT profesionáli sú komplikovaní – manažéri musia ísť za hranice stereotypov, aby im skutočne rozumeli,“ hovorí podnadpis článku autorov Enns, Ferratt, Prasad (2006). Manažéri by sa nemali spoliehať na jednoduché generalizácie, mali by hodnotiť kombinácie motívov v súvislosti so stupňom kariéry, aby boli schopní odhaliť potreby jednotlivých IT špecialistov (Enns, Ferratt, Prasad, 2006). Okrem iného, zahraničné štúdie v momentálnom období poukazujú aj na fakt, že študentov informatických odborov značne ubúda. Jednou z príčin môže byť aj negatívny obraz informatikov v spoločnosti (Akbulut-Bailey, 2009). Preto by bolo vhodné zostaviť výskum na vzorke študentov stredných škôl a overiť tento trend a pohľad stredoškôľakov na IT špecialistov aj v našich končinách. Výsledky takejto štúdie by potom mohli slúžiť ako báza pre včasnú intervenciu. V našej práci bol rod participantov kontrolovaný, zaujímavé však môže byť aj skúmanie rodovej problematiky v tomto typicky mužskom povolaní. Takisto je možné hlbšie sa venovať problematike kultúry v stereotypoch v práci, vzorku tak rozšíriť a porovnať pohľad viacerých národností, nielen dvoch. V neposlednom rade môže nasledujúci výskum sledovať aj iné dimenzie stereotypov, ako boli sledované v tejto práci.

Skúmanie stereotypov v zamestnaní môžeme označiť za významnú a dôležitú problematiku. V posledných rokoch na to poukazuje aj rozvoj medziprofesijného vzdelávania (ako naznačuje práca autorov Barnes, Carpenter, Dickinson, 2000), ktoré je zamerané na zlepšovanie porozumenia a vzťahov na pracovisku medzi držiteľmi rôznych pracovných pozícií. Profesionálne vzdelávacie kurzy pre jednotlivé zamestnania prebiehajú v izolácii jeden od druhého. Preto sa pracovníci cítia silní vo svojej pracovnej identite a zároveň nepríjemne, ak niečo alebo niekto túto identitu ohrozuje. Aj to je jedným z možných dôvodov vzniku stereotypov o jednotlivých povolaniach. Hewstone a Browne (Barnes, Carpenter, Dickinson, 2000) uvádzajú premenné, ktoré sú kľúčom k úspechu medziprofesijného vzdelávania: inštitucionálna podpora, rovnocenný status participantov, pozitívne očakávania, kooperatívna atmosféra, úspešná spoločná práca, záujem o porozumenie rozdielov a podobností, skúsenosť spoločného rovnocenného pracovania a najmä percepčia členov inej skupiny ako „typických“ nie iba ako výnimiek stereotypov. Na Slovensku je medziprofesijné vzdelávanie rozšírené len veľmi málo, väčšinou je venované problematike rodových stereotypov a rodovej rovnocennosti.

Záver

V práci ponúkame kvalitatívny aj kvantitatívny pohľad na porozumenie stereotypom o pracovníkoch v oblasti informačných technológií, čo je ale dvojsečná zbraň. Prináša množstvo výhod, ale aj obmedzení. Ako pozitívum vidíme hlavne hĺbku a rozsah získaných údajov. Pre každú skupinu vzorky sme zosumarizovali ich celkový pohľad na osobnosť IT špecialistu. Práca má aj praktický význam, údaje z nášho dotazníka môžu tiež slúžiť

ako báza pre vytvorenie kvantifikovateľného dotazníka. Už z týchto údajov vieme nahrubo určiť, ktoré položky v bipolárnych škálach vhodne rozlišujú medzi respondentmi, a ktoré naopak nie sú celkom vhodné. Na základe otvorených otázok je možné pomocou frekvenčnej analýzy vytvoriť kategórie najčastejších odpovedí, a následne vďaka tomu je možné vytvoriť dotazník s uzavretými otázkami s možnosťou výberu, resp. s možnosťou hodnotenia na škále. Toto vidíme ako jeden z významných prínosov tejto práce.

Medzi ďalšie prínosy práce zaradíme aj zvýšenie povedomia v rámci problematiky stereotypov v oblasti práce a organizácií. Je to téma prinášajúca nielen žarty a humor do života, ale aj ťažkosti a nepríjemnosť pracovného prostredia pre obeť týchto žartov. V súčasnej dobe je veľmi významná aj téma medziprofesijného vzdelávania, ktorú je potrebné v našich podmienkach viac rozvíjať.

Výsledky štúdie je však potrebné interpretovať aj v zmysle obmedzení, ktoré so sebou každý výskum prináša. Dotazník a prístup, ktorý sme v našej práci použili je síce inovatívny, avšak to znamená, že údaje o validite a reliabilite dotazníka nie sú dostupné. Takisto, keďže táto problematika nie je široko preskúmaná, je náročné hodnotiť naše výsledky v porovnaní s výsledkami iných prác. Výsledky mohli byť ovplyvnené aj v súvislosti s jazykovou bariérou, keďže litovskí študenti vyplňali dotazníky v anglickom jazyku, zatiaľ čo slovenskí vo svojom materinskom jazyku. Výsledky je tiež potrebné vnímať v rámcoch súčasnej ekonomickej a kultúrnej situácie. V momentálnych časoch je povolanie IT špecialistu veľmi vychytené, moderné a predstavuje perspektívu do budúcnosti. Avšak nevieme predpokladať vývin situácie trhu práce v nasledujúcich desaťročiach.

Sme si vedomí, že v našej práci zisťujeme najmä pohľad respondentov na IT špecialistov, teda nie úplne stereotypy v pravom slova zmysle. Aby sme tento pohľad mohli prehlásiť za stereotypný, potrebujeme väčšiu vzorku respondentov a najmä reprezentujúcu spoločnosť, to znamená zloženú nielen zo študentov vysokých škôl.

V každom prípade považujeme našu tému za súčasnú a významnú v zmysle zlepšovania atmosféry na pracovisku a plnohodnotného života zamestnancov.

LITERATÚRA

- Akbulut-Bailey, A. Y. (2009). A Measurement Instrument for Understanding Student Perspectives on Stereotypes of IS Professionals. *Communications of the Association for Information Systems*, (25), 321–338.
- Baumgartner, F. (2008). Sociální poznávání. In J. Výrost, I. Slaměnik (Eds.), *Sociální psychologie* (181–199). Praha: Grada, 2008.
- Barnes, D., Carpenter, J., Dickinson, C. (2000). Interprofessional education for community mental health: attitudes to community care and professional stereotypes. *Social work education*, (19), 565–583.
- Brown, P. M., Turner, J. C. (2002). The role of theories in the formation of stereotype content. In V. Yzerbyt, R. Spears, C. McGarthy (Eds.), *Stereotypes as Explanations* (67–90). Port Chester: Cambridge University Press.
- Enns, H. G., Ferratt, T. W., Prasad, J. (2006). Beyond stereotypes of IT professionals: Implication for HR practices. *Communication of the ACM*, (49), 105–109.
- García-Crespo, Á., Colomo-Palacios, R., Gómez-Berbis, J. M., Tovar-Caro, E. (2009). IT Professionals' Competences: High School Students' Views. *Journal of Information Technology Education*, (8), 45–57.
- Hofstede, G. National cultural dimensions. [Vyhľadane 21. 10. 2013 <http://geert-hofstede.com/slovakia.html>]
- Locke, V., Johnston, L. (2001). Stereotyping and Prejudice: A Social Cognitive Approach. In M. Augoustinos, K. J. Reynolds (Eds.), *Understanding Prejudice, Racism, and Social conflict* (107–126). London: SAGE Publications.

- McMullin, J. A. (Ed.) (2011). *Age, Gender, and Work*. Vancouver: UBC Press.
- McMullin, J., Dryburgh, H. (2011). Gender, Age, and Work in the New Economy. In J. A. McMullin (Ed.), *Age, Gender, and Work* (3–18). Vancouver: UBC Press.
- Nekrašas, E. (2003). Lithuania's identity and place in Europe. *Dialogue and universalism*, 13(1–2), 13–20.
- Nelson, T. E., Acker, M., Manis, M. (1996). Irrepressible Stereotypes. *Journal of Experimental Social Psychology*, (32), 13–38.
- Pennington, D. C. (2000). *Social Cognition*. London: Routledge.
- Rajaraman, V. (2003). *Introduction to Information Technology*. New Delhi: Prentice-Hall of India Private Limited. [Vyhľadané 21. 10. 2013 <http://books.google.com>]
- Saulytis, G. (2008). A Small Nation with a Big Soul: Reflections on the National Character of Lithuanian People. *European Journal of Theology*, (17), 19–27.

PERCEPTION OF IT PROFESSIONALS' PERSONALITY BY A SAMPLE OF SLOVAK AND LITHUANIAN UNIVERSITY STUDENTS

V. ZIBRINYIOVÁ

ABSTRACT

The paper pays attention to stereotypes in the field of employment, particularly stereotypes connected with IT professionals. We observed differences in university students' perception of IT professionals' personality. The sample included 159 respondents of two different nationalities: Slovak students (no – 83, average age – 23.28) and Lithuanian students (no – 76, average age – 22.05). The data were collected via an original questionnaire. We did not find any difference between the target groups. We presume that the results can be explained by a strong similarity of both nations and cultures.

Keywords: stereotypes; job; information technology; Slovakia; Lithuania

PERZEPTION DER PERSÖNLICHKEIT DES IT PROFESSIONELLEN BEI EINER STICHPROBE VON SLOWAKISCHEN UND LITAUISCHEN HOCHSCHÜLERN

V. ZIBRINYIOVÁ

ABSTRAKT

Die Arbeit richtet sich auf die sozialpsychologische Problematik der Stereotypisierung bei bestimmten Professionen. Aufmerksamkeit wurde auf das Berufsfach der Informationstechnologie (IT) konzentriert. Insbesondere sehen wir Unterschiede in der Perzeption der Persönlichkeit von IT Spezialisten. Die Stichprobe bestand aus 159 Befragten, zwei Nationen sind vertreten: Slowakische (Zahl 83, Durchschnittsalter 23,28 Jahre) und Litauische Studenten (Zahl 76, Durchschnittsalter 22,05 Jahre). Die Daten wurden mit Hilfe eines eigenen Fragebogens erfasst. In der Perzeption der slowakischen und litauischen Studenten auf die Persönlichkeit des IT-Spezialisten waren nach unseren Schätzungen keine Unterschiede. Wir glauben, dass diese Ergebnisse mit der erheblichen Ähnlichkeit der Kulturen beider Völker zusammenhängen.

Schlüsselwörter: Stereotyp; Ort der Beschäftigung; Informationstechnologie; Slowakei; Litauen

Mgr. Veronika Zibrinyiová, doktorandka, Katedra psychológie, Filozofická fakulta, Univerzita, P. J. Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 01, Košice, Slovenská republika. E-mail: v.zibrinyiova@gmail.com